

Список використаної літератури:

1. Османова Н.М. Основные подходы в изучении правового и морального самосознания как проблема научной психологии / Н.М. Османова. – СПб, 2016. – С. 9-11.
2. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. В 2-х т. / С.Л. Рубинштейн. – М.: Наука, 2012. – 487 с.
3. Симакова Т.А. К вопросу о проблеме правового самосознания / Т.А. Симакова // Прикладная юридическая психология. – 2012. – № 3. – С. 34–36.
4. Швалб Ю.М. Свідомість як відношення людини до світу / Ю.М. Швалб // Психологія і суспільство. – 2004. – С. 98-114.

Ключові слова: свідомість, психіка, правова свідомість, суспільство, суб'єкт, онтогенез, індивідуальна поведінка, новоутворення, сензитивний період.

Ключевые слова: сознание, психика, правовое сознание, общество, субъект, онтогенез, индивидуальное поведение, новообразование, сензитивный период.

Key words: consciousness, psyche, legal consciousness, society, subject, ontogenesis, individual behaviour, growth, sensitive period.

ЯЦЕНКО МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціології та психології,
кандидат соціологічних наук, доцент*

ЛІСОВЕНКО АННА ФЕДОРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри соціології та психології,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Багатогранну картину сучасного життя відображає набагато більш широке, ніж рівень життя, поняття її якості, що характеризує благополуччя суспільства і його членів не тільки в сфері матеріальних благ, а й в таких сферах життєдіяльності людини, як професійна, освіти, сім'ї, соціального оточення, психологічної безпеки тощо. Подібний комплексний підхід вже знайшов практичне відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів, пов'язаних з дослідженням людського капіталу та методів його аналізу [1]; інтелектуального капіталу як ресурсу модернізації суспільства та механізму реалізації стратегій «висхідної соціальної мобільності» [2]; феномену культурного капіталу і його специфікації в умовах етнокультурного різноманіття [3; 4]; соціального капіталу [5; 6; 7] і його структуроутворюючих факторів; психологічного капіталу, що розглядається в якості системного ресурсу суб'єктивного благополуччя та ефективності соціально-економічної поведінки [8; 9]; феномену позитивного капіталу [10; 11], концептуалізація

якого пов'язана з виділенням єдиного чинника – особистісного ресурсу, задіяного людиною для ефективної підтримки якості свого життя (оптимізм, резильєнтність, надія, віра в свої можливості ефективного функціонування в різних сферах соціальних практик і розуміння стресових обставин). Не можна не відзначити, що в цілому психологічна складова соціального капіталу була істотно уточнена завдяки науковим дослідженням дослідників – А. Брагена, Т. Снайдерса, Р. Стили, П. Бурд'є, Дж. Коулмена, Р. Блома, Дж. Гелівела, В. Лоранта, Х. Меліна, С. Пайна, А. Сарно, І. Сарно, О. Шевцової, Г. Абрамової, О. Біляковскої, В. Гриценко, А. Журавльової, А. Купрейченко, Н. Лебедевої, Н. Маліковій, Л. Мараріца, Т. Нестік, В. Познякової, Л. Почебут, А. Свенціцького, Т. Скрипкіної, Г. Солдатової, А. Татарка, Е. Філілеевої, В. Хащенко, П. Шіхіревої, А. Юревича та інших.

У роботах В. Гриценко, І. Кузнецової [12] соціальний капітал розглядається як результат прилучення індивіду до системи соціальних зв'язків через механізми привласнення їм соціального досвіду, цінностей, що домінують в суспільстві, культурних норм і соціальних ролей. Нормативно-ціннісна орієнтація виражає відношення до соціального обміну як до самостійної індивідуальної або суспільної цінності самого обміну, що є, по суті, цінністю, надбанням суспільства. Подібна логіка авторської інтерпретації соціального капіталу пов'язана з процесуальними і змістовними ефектами соціалізації особистості, зокрема, з тим, що відтворення засвоєного змісту соціального досвіду передбачає активність особистості в його перетворенні і реалізації. Відтворення перетвореного призводить не тільки до «збагачення» системи соціальних зв'язків і відносин, а й до просування особистості і суспільства в цілому на новий щабель соціального розвитку [13].

У дослідженні Л. Почебут [14] наведені аргументи, які свідчать про необхідність вивчення психологічного змісту соціального капіталу через сукупність міжособистісних зв'язків індивіда, актуалізація яких пов'язана з досягненням власних цілей. В цьому випадку міжособистісні відносини набувають інструментальну функцію.

У роботах А. Журавльова та А. Купрейченко [15], Т. Скрипкіної [16] ключовою категорією в розумінні соціального капіталу виступає довіра, «затребуваність» якої спостерігається в галузях економічного та соціологічного знання у вивченні соціального капіталу. Довіра, згідно з поглядами авторів, є системоутворюючим фактором соціального капіталу, психологічне наповнення якого наділяється характеристиками конгруентності експектацій суб'єктів взаємин (передбачуваності), соціальної компетентності, тотожності життєвих цінностей. Визнання «схожості» як умови довіри, на думку дослідників [17], вже недостатньо, необхідна довіра як визнання відмінностей при «непрозорості» Іншого. Можливо, саме цим пояснюється в даний час актуалізація дослідницького інтересу до проблеми соціального капіталу.

Істотний внесок в розробку проблеми соціального капіталу та його психологічної складової внесений П. Шіхіревим [18], згідно з яким соціальний капітал являє собою якість соціальних зв'язків. До ключових елементів соціальної мережі дослідником віднесені: суб'єкти взає-

модії, щодо стійких зв'язків і можливих їх переплетінь, суб'єктивні оцінки цих зв'язків залежно від позицій в системі зв'язків, прийняті правила взаємодії. Інакше кажучи, згідно П. Шихіреву, соціальний капітал в психологічному ракурсі представляє собою відношення (оцінку) до відношення (зв'язки), тобто якості соціальних відносин.

Теоретико-емпіричне дослідження соціального капіталу, розпочате Н. Лебедевої і А. Татарка [19], дозволило їм прийти до висновку про наявність соціально-психологічного ресурсу особистості, що інтерпретується авторами як «соціально-психологічний капітал особистості». Соціально-психологічний капітал, відповідно до авторської позиції, являє собою інтегральну соціально-психологічну освіту, підставою якого є ресурс відносин особистості до суспільства в цілому і до свого безпосереднього оточення. Серед його критеріальних параметрів виділяють довіру, суб'єктивне благополуччя і адаптованість особистості в суспільстві.

Значущою обставиною в розкритті психологічного ресурсу соціального капіталу є аксіологічна сфера особистості (групи) як гранично узагальнений соціальний досвід, що «купується» в процесі соціального онтогенезу. Відзначимо, що домінуючі цінності, що визначають провідну (аксіологічну) спрямованість особистості, розкривають систему ціннісних координат, її ставлення до суспільства в цілому і до себе в ньому. Цілком очевидно, що домінуючі цінності, їх конфігурація є одним з найважливіших елементів єдиного змістовного поля не тільки соціальної спільності, а й її соціального капіталу.

Резюмуючи вищевикладене, відзначимо різноманіття інтерпретацій соціального капіталу, представлених в соціально-психологічних дослідженнях, що свідчить про етап дефініції даного конструкту. Відзначимо: у більшості випадків дослідниками робиться спроба концептуалізації поняття соціального капіталу через категорію відносин. Однак, незважаючи на наявність конкретних підходів і дослідницьких можливостей розкриття психологічного змісту соціального капіталу, очевидно проглядаються і труднощі в їх реалізації.

Список використаної літератури:

1. Юрьев А.И., Шемякова Л.П., Бурикова И.С. Стратегическая психология глобализации. Психология человеческого капитала. – СПб., 2006. – 512 с.
2. Кулоткин Ю.Н. Образование в обществе социальных перемен // Человек и образование. – 2006. – № 8/9. – С. 52-53.
3. Татарко А.Н., Лебедева Н.М. Социальный капитал: теория и психологические исследования. – М., 2009. – 233 с.
4. Татарко А.Н. Индивидуальные ценности и социально-психологический капитал: кросс-культурный анализ // Психология. Журн. Высш. шк. экономики. – 2012. – Т. 9, № 1. – С. 71-88.
5. Шихирев П.Н. Природа социального капитала: социально-психологический подход // Общественные науки и современность. – 2003. – № 2. – С. 17-32.

6. Нестик Т.А. Социальный капитал организации: социально-психологический анализ. Ч. 1. // Психол. журн. – 2009. – Т. 30. – № 1. – С. 52-63.
7. Купрейченко А.Б. Психология доверия и недоверия. – М., 2008. – 571 с.
8. Хащенко В.А., Баранова А.В. Восприятие и оценка качества жизни // Экономическая психология: современные проблемы и перспективы развития. – СПб., 2002. – С. 36-39.
9. Дробышева Т.В., Журавлев А.Л. Система факторов экономического сознания в условиях вторичной экономической социализации личности и группы // Институт психологии РАН. Социальная и экономическая психология. – 2016. – Т. 1. – № 2. – С. 207-232.
10. Luthans F., Avolio B. J., Youseff C. Psychological capital: developing the human competitive edge. Oxford, England, 2007. – 256 p.
11. Luthans F., Avolio B.J., Avey J.B., Norman S.M. Positive psychological capital: measurement and relationship with performance and satisfaction // Personnel Psychology. – 2007. – Vol. 60, no. 3. – P. 541-572.
12. Гриценко В.В., Кузнецова И.В. Поликультурная среда вуза как условие формирования позитивного отношения к представителям других этнокультур // Психология образования в XXI веке: теория и практика: материалы междунар. науч. -практ. конф.: к 80-летию Волгогр. гос. соц. – ед. ун-та. Волгоград, 2011. – С. 389-391.
13. Бочарова Е.Е. Социальный капитал и субъективное благополучие // Позитивная психология личности / под ред. Р.М. Шамяниной. – Саратов, 2018. – 200 с.
14. Почебут Л.Г. Социальный капитал личности. – М., 2016. – 250 с.
15. Журавлев А.Л., Купрейченко А.Б. Нравственно-психологическая регуляция экономической активности. – М., 2003. – 436 с.
16. Скрипкина Т.П. Психология доверия. – М., 2000. – 264 с.
17. Свенцицкий А.Л., Почебут Л.Г., Килошенко М.И., Кузнецова И.В., Марарица Л.В., Казанцева Т.В. Социальный капитал и его формирование: социально-психологический подход // Вестн. Санкт-Петерб. ун-та. Сер. 12. – 2009. Вып. 3, ч. II. – С. 140-149.
18. Шихирев П.Н. Природа социального капитала: социально-психологический подход // Общественные науки и современность. – 2003. – № 2. – С. 17-32.
19. Татарко А.Н., Лебедева Н.М. Социальный капитал: теория и психологические исследования. – М., 2009. 233 с.

Ключові слова: соціальний капітал, ресурс суспільства, психологічний зміст, суспільство, особистість.

Ключевые слова: социальный капитал, ресурс общества, психологическое содержание, общество, личность.

Key words: social capital, the resource of society, psychological content, society, personality.